

Skrift i Grus XVIII: Askeladden

Turen skulle vært der forlengst, men er først nå kommet til ASKELADDEN - den helt sentrale mønsterfiguren i norsk grasrot-tradisjon, - det strålen- de eksemplet for alle norske barn i hundreder av år, gjenfortalt millioner av ganger. - Dvs. intil Det konkurransen-industrielle samfunnssystemet grep oss - Europas bakevje - fra ca. 1950. Til og med innen den nynorske barnelitteraturen brøt det nye seg igjennom, klarest representert ved "Ingeniør Knut Berg på eventyr". - Det var eventyr med motsatte fortegn i forhold til Askeladden.

Askeladden - tuslingen som roter i aska - er en "anti-helt", en drømmer som til slutt vinner uten å ha strevd henimot noe bestemt mål, - uten systematisk å ha bygd opp en karriere. Askeladdens brødre, Per og Pål, er satt opp som kontrast, - som det en skal passe seg for: De er pågående, fornuftige og egoistiske strebere.

Til slutt går det galt med dem, fordi de er stive skjemamennesker, rådville i en radikalt uvanlig situasjon. De starter sin livskarriere planmessig tidlig. Askeladden, derimot, kommer seg seint avgårde, og kan egentlig ikke se vitsen. Istedetfor å gå rett fram, fiksert på et mål, har han god tid og er årvåken og nyfiken overfor alt som tilfeldig dukker opp langs vegen. Han er faktisk mer opptatt av vegen enn målet (sml. f.eks. Gandhi og Bhagavad Gita's lærdom, Skrift i grus nr. 1, Vår Verden/Ringen II 1980!).

Han finner forskjellige merkverdigheter langs veien, utbrukte ting kastet av andre, ting som ingen kan se noen nytte i - innen det daglige rutine-mønsteret der nyttig og unyttig har en fast definisjon. Men Askeladden har aldri fått innarbeidet noen rutine, - han kommer ikke med noe ferdig

utbygd verdensbilde. - I flammene har han sett de tusen muligheter, skiftende, i stadig bevegelse,

- det hele antar en ny karakter hver gang han roter i kullene på åren. Det han finner langs veien har de mange uante muligheter i seg. "Nytten" er avhengig av situasjonen, ikke av tingene, og det levende mennesket er med og lager situasjonene.

Askeladden mangler læreboks-kunnskap; han møter verden på en helt annen måte: med høy beredskap overfor at "hva som helst kan skje", - å lære og å prøve seg fram er det samme. Verden er et usikkert sted, den følger ikke fastlagte baner. Askeladden har forstått at den er slik, dermed er han helt avslappet i møtet med den: Skjer det noe nytt, så er ikke det sjokkartet, - verden er rett og slett sammensatt av nytt, og det gjelder også Askeladden. Han er selv på veg til å bli noe annet, uavbrutt. Han mister ikke fatningen ved å stå overfor noe som ikke følger oppskriften, for hans egen fatning er ikke oppskrevet på forhånd.

Det Askeladden har framfor Per og Pål, er evnen til å improvisere, og verden er ikke noe partitur, og å være med-spillende i verden er mulig bare via improvisasjon. Men alle har denne evnen i seg, - har sansen for at det er improvisasjon som er liv og som gir liv. - Når noen mangler omstillingsevne og mjukhet overfor det uvante, når situasjoner møtes med stivhet, - på en mekanisk måte, da ler vi gjerne. Det er dette Askeladden appellerer til når han (som Tyrihans) får kongsdattera til å le. (Dette er hovekilden til latter, ifølge improvisasjonens fremste filosof, Henri Bergson; - se Skr. i grus nr. 7, Ringen nr. 29, - det er til dels en "Bergsonsk" synsmåte jeg anvender på Askeladden).

Det er utlendinger som har hedet at Askeladden er et spesielt norsk fenomen. - Ikke engang våre

skandinaviske naboland har en lignende sentralt plassert mønster-figur i sin folketradisjon. En kan kanskje spekulere over om det har sammenheng med særegne trekk i norske naturvilkår og bosetning, blant mye annet; - det før-industrielle Norge trengte et slikt ideal for å overleve. "Vi" var utsatt for en natur som det var vanskeligere å kontrollere enn det som var tilfelle i våre naboland: Bratte fjell, lite jord, store avstander og vanskelig å komme fram, et ugreitt og raskt skiftende værslag; vi var i stor grad henvisst til å bruke havet og fjellet - store deler av folket var "halv-nomader". Som sherpaer i Himalaya måtte vi leve med en viten om at morgendagen kunne bli noe helt annerledes enn det vi hadde forberedt oss på; vi måtte lære oss å ta nye situasjoner med oppfinnsomhet koblet til sjels-ro. En systematisk oppbygging av materiell trygghet var som regel en umulig tanke.

Det er i lys av dette at det gamle norske 'sjølbergings'-begrepet skal forståes: Sjølbergning er en evne til å greie seg, komme hva komme kan. Denne evnen er avhengig av en mangfoldig trening av alle sidene ved et menneske og en øvelse i å koble alt dette ihop til et raskt, intuitivt grep om situasjonen idet en farer hodekulls inn i den. - Og dette begrepet er ikke ego-sentrert, - det forutsetter tvertom individets evne til å gå inn i en menneskelig helhet eller en naturhelhet og "bli borte" i den. I fjelldalene, i fjordene, på øyene eller ute på havet var det umulig å overleve som avsondret individ. Personen måtte kunne begge deler: I visse situasjoner måtte du greie deg aleine, i andre gruppen være den grunnleggende enheten. - Omstillingsevnen gjaldt dette også: Å

✓ måtte

kunne gli fra den mindre til den større enheten og tilbake igjen. I den største enheten er naturen med - i en mangfoldig og intim dialog med menneskevesenet. Den enheten var en alltid innføyd i. Fer og Fål representerer noe annet. I noen av eventyrene merker vi at deres mønster er storkarsfolket, - de få slike i det gamle Norge som hadde vunnet en slags materiell trygghet, på bekostning av andre. Men de tilhørte en klasse som det var fåfengt å konkurrere med - på den klassens egne premisser! Mot dem måtte menigmann bruke sitt eget fortrinn - evnen til å improvisere løsninger der alt mulig kunne være ressurser, og en uformell rakt-på-sak-metode. Med i dette hørte også evnen til å se kvalitet hos de laveste på samfunnsstigen, til å se at "skinnen bedrar", - en viten om at den ulærte og materielt fattige i sitt livsstrev - fyllt av mangfoldige prøvelser - kunne ha innvunnet erfaring av enestående verdi når alle vanlige løsninger sviktet (kjerringa i grøfta, den krokrygga gamlingen innpå skogen, ...). Vi får altså etter min mening innblikk i et klassesamfunn, der de fleste var fattige og svært få var rike. Askeladden representerer de første. Han representerer kanskje likevel en underklasse som på tross av fattigdom var relativt fri i sammenligning med underklassene i de fleste andre land i Europa, nettopp pga at europeisk/dansk/svensk "flatjordsmakt" nesten ikke fantes i Norge og - i sammenheng med det - at vi satt her som et "grisgrendt, ulendt" folk som unndro seg sentralstyring, - et folk som måtte greie seg i isolerte små-enheter.

Jeg glemmer ikke det faktumet at folk ofte hadde det hardt og vondt! Men det som vi "grønne" må være uenige i, er at dette stempelet settes så hardt på våre forgjengere i landet at det skjuler en rekke kvaliteter det gamle samfunnet hadde, kvaliteter som er nærbeslektet med vi idag søker å gi livsvilkår til, fordi det konkurranse-industrielle systemet har vist oss hvor galt det kan gå når

disse kvalitetene mangler. Kanskje får vi dem tilbake bare via det moderne industrisamfunnets sammenbrudd. Kanskje er det slik at mennesket må utsettes for et press fra naturvilkår og økonomi for at "sjølberging" og "samberging" skal kunne få vekstvilkår. - Men, i tilfelle vi skulle få et slikt sammenbrudd, ville vi være på bar bakke om sjølbergingsevnen i mellomtiden hadde gått fløyten, om ingen hadde strevd med å bygge inn Askeladd-element i alle de delene av vårt nåværende samfunn hvor det tross alt er mulig å komme til. Jeg tror en kan si det slik at dette er Ringens oppgave.

En amerikansk samfunnsforsker, Hendin, skrev for en del år siden en bok som het "Selvmord i Skandinavia". - På den tiden - ca. 1960 - var han blitt slått av det merkelige faktum at Norge lå på bunnen av verdensstatistikken i selvmord i forhold til folketallet, mens Danmark lå på topp og også Sverige lå meget høyt. - Skulle ikke dette likesom være samme kultur og samme samfunnsform? Han dro hit og gjorde en studie hvor han sammenlignet en del felt - som barneoppdragelse, historie, sentrale folkelige idealer, osv. Ett av de felt hvor han fant ulikhet, gjaldt nettopp folkeeventyrene. Askeladd-tradisjonen som noe særegent norsk har jeg fra ham. - Barneoppdragelse var i tråd med den, mens en i Danmark og Sverige fulgte andre prinsipp. - Askeladden som ideal gir en mer avslappet holdning til liv og prestasjoner. La meg legge til: Et oppfinnsomt liv i nær kontakt med en oppfinnsom natur, pluss evne til å ta del i andres oppfinnsomhet, gir en slags kontakt med virkelighet som underbygger opplevelse av mening. Momentet om meningsfullt arbeid som selve luften for et samfunn føyer seg inn her. - Dermed er "RINGEN sluttet": kanskje det er en idé å bruke Askeladden som samlende symbol?

Siden Hendin skrev, har den norske selvmordsfrekvensen rast iværet. Jeg tror det skal slå oss at det er skjedd i takt med at den konkurranse-industrielle livsformen endelig også fikk tak i oss.

JSKS